

Warszawa, 23 marca 2022 r.

Dr hab. Tomasz SŁOMKA
Katedra Systemów Politycznych
Uniwersytet Warszawski

**Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych (dyscyplinie nauk o polityce i administracji)
dr. Grzegorza KOZŁOWSKIEGO**

I. INFORMACJE PODSTAWOWE

Dr Grzegorz Kozłowski jest absolwentem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz Uniwersytetu w Białymstoku. W 1998 r. obronił pracę licencjacką pt. *Ocena kosztów rozszerzenia NATO* (nauki ekonomiczne, SGH). W tym samym roku otrzymał tytuł zawodowy magistra na podstawie pracy *Referendum jako wyraz woli suwerena* (nauki prawne, UwB). W roku 1999 obronił pracę magisterską pt. *Struktura finansowa Unii Zachodnioeuropejskiej* (nauki ekonomiczne, SGH). Grzegorz Kozłowski otrzymał stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w dniu 6 czerwca 2007 r. na podstawie rozprawy doktorskiej, obronionej w Szkole Głównej Handlowej, pt. *Struktura finansowania Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego ze szczególnym uwzględnieniem wspólnego finansowania* (promotor: prof. dr hab. Krystyna Michałowska-Gorywoda). Praca doktorska stała się podstawą wydanej przez Wydawnictwo Bellona monografii *Finanse NATO* (Warszawa 2008).

Dr Grzegorz Kozłowski zawodowo związany jest z administracją publiczną. W latach 1997-1998 pracował w Ministerstwie Finansów, zaś od 1999 r. jest zatrudniony w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, w którym pełnił odpowiedzialne funkcje kierownicze. Habilitant od 2018 r. jest ambasadorem nadzwyczajnym i pełnomocnym Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Estońskiej.

II. OCENA PUBLIKACJI WSKAZANEJ JAKO GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIE NAUKOWE

Habilitant jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wskazał monografię *Smart not Small. Polityka bezpieczeństwa Republiki Estońskiej* (Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2020, ss. 372).

I. Ocena formalna

Struktura monografii jest przejrzysta i prawidłowa. Składa się ona z Wprowadzenia (oraz krótkiej przedmowy), sześciu rozdziałów, Zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii, streszczenia w języku angielskim oraz wykazu map, wykresów i tabel. Optymalna wydaje się również objętość książki (łącznie 372 strony), co daje w efekcie pozycję odpowiednio wyczerpującą, ale nie przeładowaną niepotrzebną, „płytką” treścią. Układ rozdziałów pod kątem problemowym jest właściwy, prowadząc czytelnika od fundamentalnych kwestii systemowych i historycznych, do poszczególnych elementów współczesnej polityki bezpieczeństwa Estonii.

Autor używa zrozumiałego, jasnego języka. Nie traci on przy tym nic ze swego naukowego charakteru. To powoduje, że po monografię mogą sięgnąć zarówno specjaliści z zakresu nauk o polityce, czy nauk o bezpieczeństwie, jak i osoby po prostu zainteresowane wybranymi problemami współczesnego świata. Książka reprezentuje naukę otwartą i przyjazną, służącą popularyzacji.

Bibliografia imponuje swą obszernością, nie jest jednak zbudowana w pełni poprawnie. Najpierw powinny być w niej umieszczone dokumenty, zaś po nich literatura. Ponadto literatura mogła być podzielona przynajmniej na część poświęconą monografiom i część poświęconą artykułom w czasopismach naukowych.

Autor niekiedy powinien dołożyć większej staranności, aby uniknąć błędów lub niejasności. Na przykład mam wątpliwości co do stosowania rusycyzmów „Sowieci”, „sowiecki”, „ZSRS” itp. (np. ss. 33, 61, 67). W tabeli nr 2 na s. 24 na trzecim miejscu wśród potęg gospodarczych powinna być wymieniona Francja a nie Niemcy. Na ss. 39 i 57 autor używa „de jure” zamiast „de iure”. W konstytucji znajdują się przepisy a nie „zapisy” (np. s. 56). W tabeli nr 6 na s. 58 brakuje kompletnego zapisu dat. Michaił Gorbaczow objął w 1985 r. funkcję sekretarza generalnego (a nie pierwszego sekretarza) Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (s. 52). Nie są to oczywiście zastrzeżenia o fundamentalnym charakterze, które mogłyby w znaczący sposób obniżyć ocenę monografii pod kątem formalnym lub innym.

2. Ocena metodologiczna

Problem badawczy, cele pracy, pytania badawcze wskazane są wyraźnie i mają oryginalny charakter. Daje to stosowne ograniczniki badawcze. Wśród pytań badawczych, moim zdaniem, zabrakło takiego, które odnosiłoby się wprost do roli relacji między Estonią a Federacją Rosyjską. Tym bardziej, że element ten wyraźnie pojawia się w hipotezie głównej oraz hipotezach cząstkowych.

Pewien zawód sprawia niezwykle wąskie potraktowanie kwestii zastosowanych metod badawczych, a nade wszystko wskazania ich zastosowania w osiągnięciu celu badawczego. Autor np. wskazuje na zastosowanie metody porównawczej, ale bez choćby cząstkowego opisu, czy jest to komparatystryka w czasie i/lub przestrzeni, a także, co jest jej istotą. We Wstępie nie ma również mowy o metodzie systemowej, choć z treści monografii wynika jednoznacznie, że została ona zastosowana.

Habilitant na s. 15 stwierdza, że na przyjętą „metodologię działań” wpływ miało podejście interdyscyplinarne. Nie wiadomo jednak, co ta interdyscyplinarność ma oznaczać, które dyscypliny naukowe autor chciał wyróżnić i zaakcentować ich obecność. Składną monografia opierając się na podstawowej dyscyplinie - nauce o polityce i administracji, szczerze korzysta z instrumentarium nauk o bezpieczeństwie.

Autor wykorzystuje pełen krąg możliwości związanych z przypisami, stosując zarówno przypisy o charakterze *stricte* źródłowym, jak i polemiczne oraz erudycyjne (choć w tym wypadku dość oszczędnie). Świadczy to o dobrej orientacji metodologicznej, zdolności do prowadzenia spójnego wywodu, bez rozbijania jego istoty (i przenoszeniu ważnych wątków do przypisu, który jest swego rodzaju „kamieniem węgielnym” tekstu naukowego).

3. Ocena merytoryczna

Monografia Grzegorza Kozłowskiego została wydana w 2020 r., ale w obliczu obecnych wydarzeń w Europie i na świecie - rosyjskiej agresji na Ukrainę, sankcji nałożonych na Federację Rosyjską, konsolidacji Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego oraz dynamiki globalnych przekształceń relacji politycznych - jest pozycją z jednej strony niezwykle aktualną, z drugiej strony niezwykle cenną z teoretycznego i projekcyjnego punktu widzenia. Można powiedzieć, że współczesne badania nad dynamiką systemów politycznych, stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa stają się czołowym wyzwaniem w naukach społecznych. Ich kompleksowość w dużej mierze ukazana została również w książce dr. Grzegorza Kozłowskiego.

Tym bardziej szkoda, że niewiele miejsca w swej charakterystyce bezpieczeństwa wewnętrznego Estonii, poświęca autor bezpieczeństwu ustrojowemu (konstytucyjnemu). Ochronie porządku konstytucyjnego poświęcone jest w istocie jedno zdanie (s. 169). A przecież w przypadku Estonii, z jej doświadczeniami historycznymi, unormowania konstytucyjne w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i ustrojowego ładu, mogą być szczególnie istotne dla zrozumienia określonego kształtu polityki bezpieczeństwa (por. np. preambułę do konstytucji oraz jej paragrafy: 1, 3, 47, 65, 78, 87, 104, 120 - 131). Ciekawe byłoby również szersze spojrzenie na system partyjny, potencjalne skrajności i ekstremizmy oraz artykulację w jego ramach interesów mniejszości rosyjskojęzycznej. Autor nie poświęcił też więcej miejsca na aspekty bezpieczeństwa państwa związane z przyjmowaniem nowej konstytucji, zaś przede wszystkim jej należytej legitymizacji, która powinna być gwarancją poszanowania dla panującego porządku ustrojowego i zapewniać przez ustawę zasadniczą jej społecznej funkcji integracyjnej.

Autor w interesujący sposób szkicuje historyczny wymiar kształtowania się estońskiej polityki bezpieczeństwa. Stosownie uwypukla specyfikę polityki kształtowanej i prowadzonej przez małe państwo, umiejscowione między potężniejszymi podmiotami geopolitycznymi, ale także analiza pozwala uchwycić istotę ciągłości i zmiany w tej polityce oraz rolę historycznych doświadczeń w budowaniu przez Estonię współczesnych sojuszy służących bezpieczeństwu. *Nomen omen*, opisany na ss. 49-50 proces włączania Estonii do ZSRR prawie do złudzenia przypomina wydarzenia, które rozegrały się po 2014 r. na Krymie i wschodnich regionach Ukrainy (Donbasie) wraz z ostatnim ich akordem z lutego 2022 r.

Habilitant w sposób przekonujący i umotywowany, wskazuje na specyfikę położenia Estonii - jako państwa małego - w stosunkach międzynarodowych. Estonia staje się doskonałym przykładem państwa prowadzącego politykę „ograniczania asymetrii”, a więc budowania wysokiej, powyżej własnego potencjału, pozycji międzynarodowej. G. Kozłowski wyróżnił cztery elementy pozwalające na takie położenie polityczne: elastyczność w polityce, skuteczne eksponowanie swoich interesów na arenie międzynarodowej, skuteczne pozycjonowanie się jako państwa opartego na nowoczesnej technologii oraz przywiązanie do prawa i instytucji międzynarodowych. Zbudowany został w ten sposób swoisty *kręgosłup* podtrzymujący wyjątkowość roli Estonii w regionie, Europie i na świecie, pomimo relatywnie niskiego ułożenia w klasyfikacjach państw pod względem gospodarczym, militarnym i geopolitycznym (*vide* tabele ze ss. 23-26).

Niezwykłe ciekawym elementem analizy systemu bezpieczeństwa Estonii, są aspekty związane z tożsamością narodową, kulturą obywatelską i patriotyzmem. Z analizy tej wyłania

się obraz Estończyków, jako - z jednej strony - przywiązanych do idei pokojowego funkcjonowania, zaś z drugiej - gotowych do daleko idących poświęceń dla niepodległości i suwerenności ojczyzny (i to w przypadku kobiet i mężczyzn, ludzi starszych, jak i dzieci i młodzieży). Autorowi udało się pokazać znaczenie aktywności obywatelskiej i „żywego” pojmowania obowiązków wobec państwa, które mogą być charakterystyczne dla małych państw i narodów, świadomych swych słabości geopolitycznych, lecz jednocześnie zdeterminowanych w kwestiach obrony swego trwania i zachowania odrębności.

Estonia jest uznawana za jedno z najbardziej zaawansowanych technologicznie (cyfrowo) państw na świecie. G. Kozłowski trafnie widzi w tym szczególny atut w systemie bezpieczeństwa kraju, szczególnie w kontekście zmieniających się obszarów i zakresu zagrożeń. Cyberzagrożenia to fundamentalny element dzisiejszej rywalizacji między państwami. Należy zgodzić się zatem z tezą autora, że „Wysoka pozycja Estonii jest postrzegana i promowana zarówno jako eksporter cyfrowych technologii na świecie, jak też państwo skutecznie przeciwstawiające się cyberzagrożeniom” (s. 131). W tej kategorii Estonia wpisuje się w krąg państw „powyżej własnej wagi”, a także - jak akcentuje autor - staje się swoistym koordynatorem państw „podobnie myślących” o zagrożeniach w cyberprzestrzeni (s. 132).

Habilitant w sposób kompleksowy i wyczerpujący opisuje rolę sojuszy i członkostwa Estonii w organizacjach międzynarodowych. Trafnie wskazuje na inteligentne (smart) mechanizmy stosowane przez to państwo w zapewnianiu sobie bezpieczeństwa, choćby w zakresie przyciągania uwagi przez tak potężnego sojusznika, jak Stany Zjednoczone Ameryki.

W monografii wykorzystana została bogata i różnorodna literatura. Autor wykorzystał wszystkie najważniejsze pozycje piśmiennicze z zakresu polskiej literatury przedmiotu. Sięgnął ponadto po źródła anglojęzyczne autorów z wielu państw i ośrodków badawczych oraz źródła o w pewien sposób najcenniejszym dla rozprawy charakterze i dość unikatowe - opracowania estońskie. Pewnym deficytem może być natomiast brak odwołań do literatury rosyjskojęzycznej. Innym brakiem jest dość ograniczone wykorzystanie literatury przedmiotu z zakresu ustroju politycznego Estonii.

Na s. 78 autor użył, moim zdaniem błędnego określenia, pisząc, że „Estonia jest jednym z najmniej religijnych państw w Europie”. Takie sformułowanie może dotyczyć społeczeństwa, natomiast państwo - jako organizacja - może mieć charakter wyznaniowy bądź świecki (laicki).

Wartość merytoryczną opracowania podnoszą tabele i wykresy, pozwalające na lepsze zrozumienie systemowych rozwiązań polityki bezpieczeństwa Estonii oraz wspomagające

komparatystyczny aspekt analizy. Autor uniknął zarazem pokusy nadmiernego wykorzystania ikonografii.

Można stwierdzić, że monografia dr. Grzegorza Kozłowskiego ma w pewnym stopniu charakter encyklopedyczny: z publikacji tej można korzystać niczym z leksykonu współczesnego bezpieczeństwa i obronności. Autor wyróżnia się szczególną, swoiście kronikarską dokładnością i starannością. Z drugiej strony, w wielu fragmentach pracy ma się wrażenie klasycznej deskrypcji, daleko idącego zdystansowania, „suchego” opisu i obaw przed sięganiem po kwestie kontrowersyjne i dyskusyjne, lecz ukazujące „wielobarwność” i wielowymiarowość sporów o model bezpieczeństwa. Jednak cel, o którym habilitant pisze w Zakończeniu, został w pełni osiągnięty: „usystematyzowanie, uporządkowanie i poszerzenie wiedzy w zakresie polityki bezpieczeństwa Republiki Estonii” (s. 319). W przekonujący sposób autor odnosi się do weryfikacji hipotez, natomiast nie odpowiada finalnie na postawione we Wprowadzeniu pytania badawcze. Nie stanowi to jednak szczególnego mankamentu, gdyż sukcesywnie do pytań tych habilitant odnosi się w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów.

4. Znaczenie rozprawy dla rozwoju badań naukowych

Monografia *Smart not Small. Polityka bezpieczeństwa Republiki Estońskiej* jest znaczącą pozycją, podejmującą problematykę z zakresu systemu politycznego małego państwa, postrzeganego z perspektywy różnych wymiarów jego bezpieczeństwa. Istnieje co prawda pewien wachlarz artykułów naukowych i rozdziałów w monografiach zbiorowych, dotyczących tego typu problematyki, ale brakowało opracowania, które porządkowałoby i w jakiejś mierze definiowałoby tę dziedzinę. Książka Grzegorza Kozłowskiego w dużym zakresie tę lukę wypełnia. Należy zgodzić się, że monografia wzbogaca dotychczasowy dorobek nauki o polityce i administracji. Staje się ona w istocie wkładem również do nauk o bezpieczeństwie, i dowodzi, jak dobrze spożytkował autor swoje wykształcenie i aktywność zawodową na kilku kierunkach.

III. OCENA POZOSTAŁEGO DOROBKU NAUKOWEGO

Dorobek naukowy dr. Grzegorza Kozłowskiego po uzyskaniu stopnia doktora, jest znaczący zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Habilitant jest autorem trzech monografii (w tym jednej, będącej głównym osiągnięciem naukowym oraz monografii podoktorskiej, która nie może być zaliczona do dorobku powstałego po uzyskaniu stopnia doktora), siedmiu rozdziałów w monografiach zbiorowych, 17 artykułów w czasopiśmie

naukowych i trzech artykułów o charakterze popularno-naukowym. Habilitant jest też współredaktorem naukowym dwóch monografii zbiorowych (udział 50%). Dr G. Kozłowski wskazał trzy obszary zainteresowań badawczych: 1) Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych Ameryki, 2) Polityka bezpieczeństwa i zagraniczna Republiki Estonii, 3) Organizacja i funkcjonowanie NATO.

Pierwszemu obszarowi habilitant poświęcił monografię zatytułowaną *Problematyka podziału obciążeń w wybranych sojuszach polityczno-wojskowych USA* oraz siedem artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych (polskich i zagranicznych). Publikacje poświęcone są m.in. kwestiom wydatków obronnych i nowoczesnego uzbrojenia, przy czym autor słusznie dowodzi, że polityka z tym związana, podporządkowana jest nie tylko potrzebom militarnym. Stany Zjednoczone prowadzą politykę ukierunkowaną na utrzymanie przewagi (a nawet supremacji) technologicznej na świecie a także rozwoju innowacyjności, zarówno w sektorze obronnym, jak i cywilnym. Ważnym elementem dociekań naukowych są relacje amerykańsko-polskie, w tym dylematy związane z ograniczaniem asymetrii w relacjach wzajemnych oraz stymulowaniem uwagi Stanów Zjednoczonych jako silniejszego partnera. W warunkach rosyjskiej agresji na Ukrainę, wnioski płynące z tych opracowań zyskują dodatkowy walor i potwierdzają analityczne zdolności habilitanta.

Drugi obszar badawczy, skupiony jest na kwestiach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Republiki Estonii, która została usytuowana przez autora jako szczególny przypadek państwa członkowskiego NATO, znajdującego się na północno-wschodniej flance Sojuszu. W ramach tego obszaru badawczego występują - obok monografii habilitacyjnej - dwa rozdziały w monografii zbiorowej, dwa artykuły w czasopismach naukowych (w tym jedna recenzja) oraz dwa artykuły o charakterze popularno-naukowym. Dr G. Kozłowski jest również współredaktorem monografii zbiorowej poświęconej stuleciu stosunków dyplomatycznych między Polską a Estonią (książka jest efektem projektu badawczego realizowanego z Uniwersytetem w Tartu). Habilitant ma znaczący wkład w analizę stosunków polsko-estońskich, ze szczególnym akcentem na politykę bezpieczeństwa; trudno mu odebrać w tej mierze palmę pierwszeństwa w polskiej literaturze przedmiotu. Autor podejmuje również wątek relacji rosyjsko-estońskich w artykule *Polityka dezinformacji Rosji wobec Estonii*. Do opracowania tego w dużej mierze nawiązuje jeden z rozdziałów monografii habilitacyjnej.

Trzeci obszar badawczy ma - jak się wydaje - priorytetowe znaczenie dla autora (rozprawa doktorska, monografia podoktorska, liczne odniesienia w pozostałych obszarach

działań badawczych). Do tego cyklu zaliczyć trzeba rozdział w monografii zbiorowej, cztery artykuły w czasopismach naukowych oraz jedną publikację o charakterze popularno-naukowym. Z opracowań wyłania się obraz Sojuszu, nie tylko jako potężnej organizacji wojskowej, lecz i związku państw promującego szeroko potraktowane bezpieczeństwo euroatlantyckie, z uwzględnieniem bezpieczeństwa politycznego czy energetycznego.

Z trzech przeanalizowanych obszarów badawczych wyłania się sylwetka badacza doświadczonego, samodzielnego i doskonale zorientowanego w eksplorowanej tematyce. Imponuje znajomość aktualnej literatury przedmiotu. Dużym atutem jest też umiędzynarodowienie dorobku - 15 publikacji jest w języku angielskim, dwie w języku estońskim. Opublikowane zostały zarówno w krajowych, jak i zagranicznych wydawnictwach/ czasopismach. Wiele z nich jest wynikiem współpracy z autorami zagranicznymi w ramach wspólnych projektów badawczych. Niemniej, pozostaje pewien niedosyt, że habilitant nie poszukał nurtu zainteresowań nieco bardziej odbiegającego od jądra powiązanego z polityką bezpieczeństwa i NATO (czyli, w istocie, mniej związanego z problematyką podjętą w rozprawie habilitacyjnej), np. specyfice elit politycznych Estonii (czego zachęcającą próbką jest artykuł *Lennart Meri. Statesman and Prophet*, zamieszczony w 2012 r. w czasopiśmie „New Eastern Europe”).

Po uzyskaniu stopnia doktora, Grzegorz Kozłowski uczestniczył w ponad 100 konferencjach i seminariach naukowych (krajowych i zagranicznych). Wygłosił 38 referatów naukowych, które poświęcone były m.in. stosunkom polsko-amerykańskim, stosunkom polsko-brazylijskim, stosunkom polsko-estońskim, bezpieczeństwu energetycznemu.

IV. OCENA POZOSTAŁYCH FORM AKTYWNOŚCI NAUKOWO-POPULARYZATORSKICH HABILITANTA

Habilitant nie jest na stałe związany z uczelnią wyższą, jednak posiada doświadczenie w prowadzeniu zajęć w charakterze wykładowcy wizytującego w następujących placówkach: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Akademia Obrony Narodowej/ Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, Uniwersytet w Tartu, Politechnika w Tallinie, American University w Waszyngtonie, Bałtycka Akademia Obrony w Tartu. Wykłady poświęcone były polityce zagranicznej i bezpieczeństwa USA, relacjom polsko-amerykańskim oraz statusowi funkcjonariusza międzynarodowego w NATO. Habilitant nie przedstawił informacji, czy zajęcia podlegały ewaluacji i jaki był jej wynik. W autoreferacie nie zostały również zamieszczone informacje na temat potencjalnego udziału habilitanta w promocji prac dyplomowych i udziału w rozwoju kadry naukowej.

Dr Grzegorz Kozłowski uczestniczył w tworzeniu Polsko-Amerykańskiej Rady Innowacyjności (2014 r.), Polsko-Amerykańskiej Rady Biznesu (2010 r.) oraz Polsko-Estońskiej Izby Gospodarczej (2020 r.). W latach 2013-2016 habilitant wchodził w skład Rady Fundacji Fulbrighta. Dr G. Kozłowski jest członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych.

Dorobek w ocenianych dziedzinach należy ocenić pozytywnie, szczególnie z perspektywy praktyka dzielącego się umiejętnościami i kompetencjami w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, współpracującego z wieloma krajowymi i zagranicznymi ośrodkami naukowymi i think tankami.

V. KONKLUZJE

Dr Grzegorz Kozłowski przedstawił ocenę dorobek naukowy, dydaktyczny i organizatorski o znaczącym charakterze. Niewątpliwym, głównym osiągnięciem habilitanta jest monografia *Smart not Small. Polityka bezpieczeństwa Republiki Estońskiej*. Książka znacznie uzupełnia, poszerza i pogłębia pozostałe elementy dorobku, jest dziełem przemyślanym i dojrzałym oraz świadczy o zdolności habilitanta do podjęcia samodzielnych badań. Stanowi też wyraźny, nowy wkład w rozwój nauki o polityce i administracji.

Konkludując, w świetle wymogów art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, dorobek dr. Grzegorza Kozłowskiego uznaję za wystarczający do nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

